

jo izobrazijo za kak stan. Kaj pomaga, če je tudi hči preskerbljena za življenje, če pa njena nravnost pod tem terpi. Pomislimo poštarico ali telegrafistino, ki je cel dan v moški družbi. Kaj se vsega od njih ne nauči! Kaj pomaga, če je na eni strani preskerbljena, na drugi pa pokazena! To je treba premisliti starišem. — Ali bo pa tudi njihova hči mogla celo življenje opravljati tako službo? Ko se postara, kaj bode z njo? Penzijona ji ni upati, ker ni pri pošti in telegrafu stalnih ženskih služeb. In zato je telegrafični in poštni biró najboljša fabrika za izdelovanje žensk, ki pridejo v siromašnice. — Pri učiteljicah je to seveda drugače. One dobódo penzijo. Ali kako dolgo bodo mogle služiti ženske? Ali jih ne bo treba pred časom penzionirati? — Tu pa zopet država terpi, ki jim mora izplačevati pokojnino.

Da so privolili učiteljicam se možiti, s tem so ljudje vstrelili največega kozla. — Dunajski magistrat potrosi za supiranje učiteljic v njihovem stanu vsako leto precej denarja. Koliko učiteljic je tu vmeščenih, in koliko mladih učiteljev je brez službe!

Pa naj bode kakor hoče, jeli ženska res občnemu pridu na kvar, naj že bode tu ali tam? Čas bi bil, da bi se potegnile nekoliko nazaj tje, od koder so prišle, ter se vsedle k šivanju, ali pa da bi se podale v kuhinjo, tam vladale s piskrom in kuhalnico, ter nam kaj prav dobrega kuhale.

Pri emancipaciji se najbolje vidi, kak „švindeli“ se dela s humanizmom. Oj, ti ubogi humanizem! — Podpirajmo slabotne, ljubimo vse ljudi, ker vsakdo je naš brat in naša sestra! to je parola humanizma. — Ali ljubimo v resnici vse ljudi! Ali je to človekoljubje, ako dajemo ženskim javne službe, med tem ko je mnogo moških brez službe? — Kako strašno nedosleden je sedanjí čas! —

(Dalje prih.)

Matej Ravnikar Poženčan.

Slovstvu nova doba je napočila po novinah ali časnikih. Take novine je v Zagrebu l. 1835 vredovati jel dr. Ljudevit Gaj (r. 1809, u. 1872) z naslovom: „Narodne Novine Horvatzke — Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka“, ki ga je l. 1836 spreménil v „Ilirske Narodne Novine — Danica Ilirska“, češ, naj se v njih kaže Vélika Ilirija med Skadrom, Varno in Beljakom, in naj se v njih oglašajo v duhu Slavo-Ilirskem Bulgari, Serbi, Hrovatje pa Slovenci, kar je koj v prvem vabilu priporočal sploh roda in jezika slovanskega ljubiteljem in zavetnikom, posebej „Krajnczem, Stajerczem, Korushczem, Iztrianom ter oztalem Szlovenczem“. In res — vabilo to so poslušali Slovenci vstopivši v kolo pisateljsko na pr. Stanko Vraz, Davorin Terstenjak, Urban Jarnik, Matija Majar, Juraj Kobe, Josip Žemlja, Jakob Krašnja,

in tudi — Mirko Poženčan. Marljivo je prebiral novine in knjige ilirske, slovenil vezane in nevezane sestavke, in naposled sam pisaril v Danico Ilirsko. V tej se l. 1839 br. 3 nahaja znana narodna „Kralj Matiaš“, ktera naj se pokaže tu v besedi ilirski pa v slovenski Poženčanovi:

Kralj Matiaš.

Polag narodne ilirske povéstice.

U dubokoj tamnoj hridi
Uz tarpezu od kamena
Kralj Matiaš mirno sidi,
Uz njeg čaša izpražnjena;

A oko njeg družba sédi
Od junakah prehrabreni,
Nu obrazi njim su blédi,
Blédi svima i ledeni.

U pó noći — tad se gane
Ovo društvo kamenito,
Ter oružje oštrit stane
Svaki svoje strahovito;

I kralj skoči u toj buni,
Pa mač targne ognjevit,
Čašu vinom sad napuni
Kú nekasni dnom izpiti.

Kad pak ura ta promine
Sve s' umiri opet s nova,
Kralj i vojnik sréd pečine
Negovori već nit slova.

Tako će se vèk sgadjati
Kad dvanaesti sat izbije,
Dok Matjaša devet krati
Brada stola neobvije!

Kralj Matiaš tu posljednu
Noć s veseljem očekiva,
Da u bitvu sarne vřednu,
Gdi za slavu karv se liva.

Jedna lipa smatrat bude,
S devet varhi, borbu ovu,
Gdè se borei za rod trude,
I zgublenu čest njegovu!

Velu zemlju tad Slavjana
Inostranac gazit neće;
Jer svarha će ožidana
Dojt' njezine hude sréce!

Kralj Matjaž.

Is ilirskiga od Dra. Demetra.

Kjer globok in tamen prostor,
Ena miza je kamnita;
Kralj Matjaž ima svoj šotor,
Zraven čaša je izpita.

On je v svoje družbe sredi,
Krog junacije prehrabreni,
Njih obrazi vsi so bleđi,
Bleđi vsi ino ledeni.

Ko je pol noči, se gane
Leto društvo vse kamnito
Ter orožje brusit stane
Vsaki svoje strahovito.

Kralj u tem uriši skoči,
Meč izdere ognjevit,
Čašo z vinam si natoči,
Ne mudi se jo popiti.

Kadar ura ta premine,
Vse potihne, v pokoj teče
Kralj in vojnik sred pečine
Lí besede već ne reče.

Večno se će to uganjati,
Kadarkol dvanaest odbije,
Dokler kralja devetkrati
Brada mize ne obvije.

Kralj Matjaž tu poslednjo
Noć z veseljam perčakuje,
De u vojsko plane vredno,
Kjer se slavi kerv daruje.

Z verh devetmi lipa bode
Razločila to bojevanje,
Kjer je všim za njih narode
Častne zgube povračvanje.

Dost Slavjani bodo jmeli,
Ptuj' ne bodo jih gazili;
Zlati čas' se bodo jeli,
Slavi srečo zadobili.

Zato znajte, kad budete
Štropot čuli u pó noći,
Da Matjaša to su čete,
Koje žude u boj počiti!

Dr. Demeter.

Torej ved'te, kadar šume
Bote čuli v terdi noči:
De Matjaževe so trume,
De na vojsko so gredoči.

Mirko Poženčan.

Priměčanje. Obće poznato je kod ilirskog naroda prirečje: „Pokle kralj Matiaš spi, nikakve pravice ni“, koja se dobro slaže s latinskim: „Mathias obiiit, iustitia periit“. — „Kar kralj Matjaž v gori spi, — Na svetu več pravice ni“.

V broju 12 je čitati Dr. Demetra pesen: „Utěha Ilirii prigodom proglašenja Sàrbskoga ustava na Kuli — megdanu izpod Běograda“ na Todorovu subotu dana ¹¹/₂₃ Veljače (svečana) 1839: „Ilirio, Bog je s tobom! — Stresi pepeo s tvoje glave: — Neplač više sad nad grobom — Nekadašnje tvoje slave . . .; slovenski v prevodu Poženčanovem: To-lažba Ilirje ob oznanenji Serbskiga ustava na Kuli — megdanu . . . „Bog, Ilirja, ti je mili! — Stres' pepel iz svoje glave: — Nič ne jokaj, de gazili — Nekdaj diko tvoje slave“ i. t. d. — V br. 16 Pavla Štoosa: „Slava na dan 19. Travnja 1839 kao dan čestitoga narodjenja Nj. ve-ličanstva Cara i Kralja Ferdinanda na pr.:“

Vatra gori u planini,
Zlatna iskra k nebu leti,
Da se vedroj u višini
Sivi oro š njom prosveti.

Nij to vatra u planini,
Veće to je duh slavjanski;
Nit je oro u višini,
Već je Car naš avstrianski.

Nit je iskra to zlatjena,
Ka od ognja k nebu leti;
Već ilirskog od kolěna
Čut za Kralja svog umreti i. t. d.

Ogenj šviga u planini,
Iskra zlata hti leteti,
De u vedri se višini
Sivi orel ž njo presveti.

To ni ogenj u planini,
Ampak to je duh slavjanski;
To ni orel u višini,
Ampak Cesar avstrijanski.

To ni iskra pozlaćena,
Ki od ognja v nebo sveti;
To ilirsk'ga je kolēna
Čut za svoj'ga Cara vmreti i. t. d.

Izmed serbsko-dalmatinskih narodnih nahajajo se v prestavi njegovi: Juri Skenderbeg; Sveta Helena Križarica; Konstantin vėlki in sv. Helena i. t. d. — Po ilirskih pisateljih vzbujevan je jel prebirati stare klasike, gerške in latinske — pa tudi druge, ki so kedaj pisali o prednikih naših Slovanih, ter si je pisoval in preslověnjat iz njih stvari bolj znamenite. — Priučil se je ilirščine bil tolikanj, da je v njej celo sam pisaril v Danico Ilirsko, kjer je l. 1842 broj 10 tiskan njegov spis Rojnice; l. 1843 br. 28 Bajzis i. t. d. Pričjenja se oni sostavek na pr.:

Rojnice.

„Po svoj prilici već od vrěmenah starih Rimljanah sačuvala se je u gornjoj Ilirii pripověst o Parkah, koje se kod nas Rojnice (Rodjenice? —) zovu. U toj pripověsti nalaze se dodatei kasnijih vrěmenah kàrstjanstva. Iz ovih dodatakah sudim, da ova pripověst nije dělo učene glave; nego

da se je iz starodavnosti od roda do roda tja do nas medju prostim pukom malo promēnjena sačuvala. Slēdeća je pako povēst ova, koja u ustih naroda u Kranjskoj živi:

Rojnicah ima tri, one dolaze pri porodu čovēka u kuću, da mu odluče, što ga čeka u životu. Perva nit življenja suče, druga ju prede, a tretja ju presēca, i kad ju presēče, čovek odmah umrēti mora. Rojnice se moraju o porodu dēteta krahom počastiti, koi se poradi toga za Rojnice pripravljen na stolu nalaziti mora. Istina, da ga ne jedu, ipak si za veliku čast dērže, kada im se lebac ponudi. Rojnice su krasne dēvice, koje se svojim divnim pēvanjem odlikuju. Nekada biaše običaj ostavljati im na polju sērpe i jestvine: serpi žnjahu žito, a jestvinami hranjahu se . . .

Nēkomu odsudiše, da će se obēsiti; ali nētko ga naputi, da neka prie svakog dēla reče: „u ime Isusa“ i tīm naēinom bi samoubojstvo uklonjeno . .

Trećemu odlučiše, da će ga konj ubiti. On se uvēk konju ugibaše; ali jednoč pripeti se, da podoba svetoga Gjurgja na konju na njega pade i ubije ga . . .

Mirko Poženčan,

Ilir iz Krajske.

I Slovenci so želeli svojega časnika, in že l. 1838 je tiskar J. Blaznik prosil, naj bi smel dajati na svetlo časopis slovenski „Zoro“, pa se mu ni pripustilo (vid. Krain u. d. Deutschthum. 1862.); še le po prizadevanji nadvojvoda Jovana se je l. 1843 kmetijski družbi dovolilo na svetlo dajati „Kmetijske in rokodelske Novice“, kterih prvi list se iz Blaznikove tiskarnice in založbe prikaže v sredo 5. mal. serp. ali junija, in kterih vredovanje prevzame njen tajnik dr. Janez Bleiweis. Novice, kterim je do l. 1849 poleg drugih deželnih, kmetijskih in rokodelskih znakov na čelu svoje peruti razprostiral tudi avstrijski orel, so zbirale v sebi ter polagoma zbrale skoro vse boljše pisatelje slovenske, in med temi najprej one, ki so dopisovali že prej v ilirske domoljubne liste. S kolikim veseljem jih je pozdravil Poženčan, spričuje naslednja njegova pesem:

Kmetijskim in rokodelskim Novicam.

Orel — ptičica dvoglava —
Od ljubljanskiga domu
Na perutih k nam priplava —
Ptica višiga rodu.

Bog te sprimi, ljubka zlata!
Ljubka zlata, božja stvar!
K nam hoditi ni bla štata —
Alj vedro bo, alj vihar?

Nič ne boj se, ona pravi,
Li spomladno vreme bo;
Z desno glavo prot višavi,
Z levo gleda na zemljo.

Drobne pisma nesem k hiši,
 Ptčica mi dalej dē,
 Kaj po svet' se nov'ga sliši,
 Kaj kdo pametniga vé.

Rataj bere v njih skrivnosti,
 S čim se zemlja v raj zmeni;
 Slednji stan kaj učenosti
 Za se v pismih tih dobi.

Zdaj govorka mi zapela —
 Nove pesmi ji gredo,
 Glas nebeški je imela,
 V serca segala živo.

Vse se drami gor iz spanja,
 Kdor še niso bli mertvi;
 Vsak si misli, to je sanja —
 V svetim Raji se mu zdi.

Bodi pišel, gosle, lira,
 Kar kdo najde, je pobral,
 De za ptico pesme vbira;
 Vse je pevski duh užgal.

Pomladanji veter piha,
 Krog razširja cvet, glasi;
 Brat in sosed čuti, zdiha:
 Moj Slovenec naj živí!

Sredstva za nazor. *)

V prejšnem sestavku smo spoznavali, kako se na podlagi nazora razvijajo pojmovi, in koliko nam v to nazor koristi, pogledjmo si sedaj sredstva za nazor, preskušajmo jih. Razdelimo pa v ta namen pojmove v pojedine in v miselne pojmove. Pojedin pojem nam posreduje, da spoznamo stvar, lastnost, dejavnost, obliko kake stvari. Ko razumemo pojedin pojem, spoznavamo tudi misel, ki je ž njim izražena. Recimo: „stena je bela“. Kdor pozna pojmov: „stena“ in „bela“ razume tudi misel s tema pojmovoma izraženo, t. j. on ve, kaj je povedano v tem stavku. Vendar v vsakem slučaju ne zadostuje, ako se samo pojmovi razjasnijo; stavka vendar le ne razumemo. Ako imamo stavek: „Vogali trikota narrede skupaj dva prava vogala“, očitvidno ni zadosti, da otroci razume pojmove „vogal“ trikot in pravi kot, tudi se mora nazorno poočitati, oziroma dokazati, pravilo v stavku izraženo. Recimo: „Ni vse zlato, kar se sveti“. Vprašajmo pa, ali bo vsak, ki pozna pojmov „zlato“ i sveti se, tudi že razumel, kaj pomenita ta dva izraza v svoji celoti. Pri nauku se tedaj tudi zahteva, da razjasnuje pojmove, kako se ozirajo, t. j. da jasno poočituje misel, ki je v več pojmovih izražena. Govorili bomo tedaj,

*) c. l. st. 2 str. 27 — 29.